

YENİ ÖZBƏK ƏDƏBİYYATI: AZƏRBAYCANDAN BAXIŞ

Siracəddin Səyyidin poetik dünyası

Bədirxan Əhmədli

Filologiya elmləri doktoru, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: bedirxan@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-9402-0835>

Annotasiya. Məqalədə özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Siracəddin Səyyidin yaradıcılığı araşdırılır. Göstərilir ki, S.Səyyid poeziyası özbək ədəbiyyatını bir çox komponentlər baxımından inkişaf etdirmişdir. Onun poeziyasında özbək xalqının tarixi, bugünü, və mənəviyyatının bədii xəritəsi yaradılır. Yurd sevgisi, vətəncilik, xalqın tarixi keçmişini və bugünü tərənnüm edilir. Teymurləng, Babur, Nəvai haqqında yazdığı şeirlərində şəxsiyyətin tarixdəki roluna qiymət verməyə çalışmışdır. Siracəddin Səyyidin yaradıcılığı forma baxımından da zəngin və çoxsəslidir. O, həm klassik formadan (qəzəl), həm xalq şeiri üslubundan, həm də sərbəst şeirdən istifadə etmişdir.

Açar sözlər: Siracəddin Səid, şair, özbək, poeziya, poetik inikas, vətəncilik

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.147>

Məqaləyə istinad: Əhmədli B. (2020) *Siracəddin Səidin poetik dünyası*. «Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq», № 1, səh. 236-241

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 08.06.2020; qəbul edilib – 19.06.2020

The poetic world of Sirajaddin Said

Badirkhan Ahmadli

Doctor of Philological Sciences, Institute of Literature named after Nizami Ganjavi. Azerbaijan.

E-mail: bedirxan@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-9402-0835>

Abstract. In the article is studied Sirajaddin Seyyid's creative work – one of the prominent representatives of the Uzbek literature. It is showed that S.Seyyid's poetry developed the Uzbek literature in terms of some components. In his poetry is reflected artistic map of history, current state and spirituality of the Uzbek people. It is also glorified love for homeland, patriotism, and past and today of the nation. In his poems about Teymurləng, Babur, Navoi he tried to evaluate the role of personality in the history. Creativity of Sirajaddin Seyyid is rich and diverse in terms of form. He used the classic form (ghazal), the style of folk poetry, and the free poem as well.

Keywords: Sirajaddin Said, poet, Uzbek, poetry, poetic reflection, patriotism

<http://dx.doi.org/10.29228/edu.147>

To cite this article: Ahmadli B. (2020) *The poetic world of Sirajaddin Said*. «Comparative Literature Studies», Issue I, pp. 236-241

Article history: received – 08.06.2020; accepted – 19.06.2020

Giriş / Introduction

Azərbaycan ədəbiyyatı özünün inkişaf tarixinin təxminən beş yüz illik tarixini çağatay ədəbiyyatı ilə iç-içə inkişaf etmiş və bir-birindən bəhrələnmişdir. Mənbəyini klassik ədəbiyyatdan götürən qarşılıqlı əlaqələr bu gün də davam etməkdədir. Müasir özbək şair və yazıçıları, ədəbiyyatşünasları arasındakı elmi, bədii təmaslar tarixi əlaqəni yeni müstəviyə çıxarmaqda əsaslı rol oynayır. Çağdaş özbək poeziyası ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri Abdulla Arif, Erkin Vahid, Rauf Parfi, Çolpan Erqas, Oman Mətcən, Osman Qoşqar, Mirpolad Mirzə, Xurşid Dövrən, Münəvvər, Eşqabil Şükür, Əziz Səid, İqbal Mirzə, Rauf Sübhan, Yəhya Tağa, A.Kutbiddin, Məhəmməd Yusif, Nadir Xalbotayev və başqalarının şeirləri özbək poeziyasının çağdaş mənzərəsini ifadə edir.

Əsas hissə / Main part

Son illərdə Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri bir qədər də genişlənmiş, qarşılıqlı tərcümələr edilmiş, konfranslar keçirilmişdir. Dövrü ədəbi əlaqələr kontekstində araşdıran filologiya elmləri doktoru, professor Almaz Ülvi Binnətova belə bir doğru qənaətə gəlir: "Müstəqillik dövrü Azərbaycan və özbəkistanın yeni tarixini, ədəbiyyatını və mədəniyyətini eyni məqsədlər yolunda, eyni ideallar uğrunda səfərbər etdiyindən Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri sovet dövründən fərqli olaraq, daha çox iki müstəqil ədəbi mühitin, iki mədəniyyətin qarşılıqlı münasibətləri yenidən qurmaq, unudulmuş qədim ənənələri yenidən üzə çıxarmaq təmayülü əsasında inkişaf etməyə başladı" [1, s.134].

Çağdaş ədəbi əlaqələri inkişaf etdirən özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri də Siracəddin Səiddir (Sirojiddin Sayyid). Onun yaradıcılığı çağdaş Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin miqyasını genişləndirir və yeni mərhələdə onu ən yaxşı şəkildə təmsil edir. Özbəkistanın Xalq şairi Siracəddin Səid 1958-ci ildə Surxandərya vilayətində anadan olub. 1980-ci ildə Daşkənd Dövlət Universitetinin Jurnalistika fakültəsini bitirib. Ədəbi mühitə «Ruhun xəritəsi» (1984) adlı ilk kitabı ilə qədəm qoyub. Bugünədək istedadlı şairin 20-ə yaxın kitabı müxtəlif nəşriyyatlarda çap edilib. «Sevgi məmləkəti» (1987), «Qoru» (1990), «Məhr qalır, məhəbbət qalır» (1992), «Yandım» (1994), «Evindəki beşiklər» (1996), «Vətəni öyrənmək» (1996), «Yiyəsi var yurd» (2001), «Vətən əbədidir» (2001), «Könül fəslisi» (2007), «Yaşasın yağışlar» (2007) və başqa kitabları ədəbi ictimaiyyət tərəfindən rəğbətlə qarşılıq. 2008-ci ildə «Şərq» nəşriyyatı görkəmli şairin ikicildlik seçilmiş əsərlərini nəşr edib. Şairin tərcümə sahəsində də fəaliyyəti vardır: rus şairi Andrey Voznesenskinin "Mangu rizq" əsərini özbəkcəyə tərcümə etmişdir. S.Səyyidi Azərbaycana yaxınlaşdıran həm də milli ədəbi mühitimizə yaxın olmasıdır. Çağdaş Azərbaycan poeziyasının bir çox nümunələrini özbək dilinə uğurla çevirib. Buna görə də şairi Azərbaycanda yaxşı tanıyırlar; şeirləri dilimizə tərcümə edilir. Yaşar Qasımbəyli şairin bir neçə şeirini dilimizə çevirib.

Siracəddin Səidin poeziyası bədilik, mövzu, problematika və forma baxımından zəngin və rəngarəndir. Şairin bədii estetik təfəkküründə özbək xalqı, onun tarixi, bugünü, mədəniyyəti başlıca yer tutur. Yurd sevgisi, vətənçilik, xalqın tarixi keçmişini və bugününü tərənnüm, yaradıcılığının ana xəttidir. "El və el balası", "Böyük ipək yolu", "Vətən", "Vətən üçün, millət üçün, xalq üçün", "Vətən yaddaşı" və b. onlarla şeirlərində vətəni tərənnüm edir. Lakin bu tərənnüm patetik şəkildə baş vermir, qəlbinin dərinliklərindən gəlir, ona olan vurğunluğunu ifadə edir:

*Yurtim, menga zar kerakmas zarlaringdan,
Kipriklarim unsalar bas gardlaringdan.
Men bir nasim bo"lib keldim, men bir nasim,
Aytib o"tsam deyman ko"hnə dardlaringdan.
Menga dunyo kerakmas, bir xas yetar,
Yassaviylar yotgan aziz yerlaringdan [2, s.120].*

"Vətən mahnısı" şeirində "Mən Vətəni sevərəm, Təndə canəmdir Vətən. Ulduzları gözümdür, Osmonimdir Vətən", – deyə vətənə özünün məhəbbətini ifadə edir. Vətənin böyük bir tarixi keçmişə malik olmasına diqqət çəkir. Vətənin azadlığı ona hər şeydən əzizdir:

*Kipriklərim varaqlar,
Oy səhfələr çaraqlar.
Toshları ham yaraqlar,
Nur bayonimdir Vatan.*

*Tog'i - Buxoriy bobom,
Bog'i - bahoriy bobom.
Temur - suvoriy bobom,
Shohjahonimdir Vatan.*

*Məndə kə'pdir hur niyat,
Əng əzizi - Hurriyat.
Şərəfing – əbədiyat
Şərəf - şonimdir Vatan [3, s.65].*

"Vətən üçün, millət üçün, xalq üçün" şeirində bütün poetik ruhuyla xalqına, millətinə bağlılığını poetik dərk etmədə göstərə bilmişdir:

*Jahotaning bayrağı həm qoradır,
İnsan yashar yoruğlik barhaq ucun
Hər oğul-qız bilsang jigarporadır –
Vatan uchun, millat uchun, xalq uchun.*

*...Bobolaring xokin borib surishtir,
Tuğları-yu tiğrolani kor kuchin,
Umları boshdan oyoq kurashdır
Vatan uchun, millet uchun, xalq uchun [4, s.94-95].*

Şairin vətən haqqında yazdığı şeirlərlə yanaşı, özbək xalqının tarixində mühüm rol oynayan tarixi şəxsiyyətləri haqqında da yazmışdır. Xüsusilə, Teymurləng, Zahirəddin Məhəmməd Babur, Əlişir Nəvai, eləcə də vətənin tarixi məbədləri, hər torpağı, daşı haqqında yazdıqları keçmişə yaşatmaq baxımından təqdirəlayiqdir. Şair keçmişə bugünün və dünənin gözü ilə baxaraq ülvi hisslərini, duyğularını bildirir. Bu şeirlər gənc nəsildə vətən hissini, fəxrət duyğusunu, mənəvi-əxlaqi keyfiyyətini bir qədər də artırmış olur. Bəzən şair vətənlə Nəvai anlayışını birləşdirir, vətəni Nəvaidə görür, onu hər şeydən yüksəkdə tutur:

*Diriliyin zəngi Nəvai,
Böyüklüyün rəngi Nəvai.
İşıqlandı ziyasız aləm,
Türk ellərinin danı Nəvai.
Beş əsrlik rəyadır dünya,
Beş əsrlik çini Nəvai.
Bir ümmandır ibtidası yox,
Yoxdur onun sonu — Nəvai.*

*Tarix kimi qədimdən qədim
Zaman keçər, yeni Nəvai.
Vətən kimi sərhədi sonsuz,
Vətən kimi mənqu Nəvai [5].*

(Tərcümə Yaşar Qasımbəylinindir)

"Əmir Teymurun heykəli qarşısında" kiçik şeirində böyük fəthi ədalət mücəssəməsi kimi təqdim edir. Tarix bizdən uzaqlaşdıqca, onun dəyəri daha da artır, ona düzgün qiymət verməyə çalışırıq. Şair də Əmir Teymurun obrazını poetik şəkildə yaradır, heykələ dönmüş bu böyük sərkərdənin kimliyini təqdim edir və "ədavət ilə gələn hər hansı bir gücün" Əmir Teymur heykəlinə dəyib parçalanağacığını bildirir:

*Ədalət daim belə:
yavaş-yavaş yüksələr.
Yamanlıq əzəl-əbəd
yer təkində gizlənər.
Ədavət ilə gələn
indi hər hansı bir güc,
Əmir Teymur heykəlinə
dəyib parçalanacaq [5].*

(Tərcümə Yaşar Qasımbəylinindir)

Siracəddin Səid Babur obrazına da tez-tez müraciət etmiş və bununla da bu tarixi şəxsiyyəti bədii düşüncədə yaşatmaq yolunu tutmuşdur. Onun şeirlər kitabından birinin Babura həsr edilməsi də təsadüfi deyil. "Yüz oh, Zahirəddin Məhəmməd Babur" kitabında toplanan şeirlərdə Baburun həmişəyaşar obrazını yaratmışdır:

*Buncha uzun oh tortdingiz, oh Bobur,
Muttahamlar dunyosida shoh Bobur.
Andijonu Hindu – yetti iqlimda
Topilmadi Sizga bir dodxoh, Bobur.
Ollohimning dargohlari keng, lekin
Sig" dirmadi Sizni bu dargoh Bobur.
Kecha uzun, manzil olis, yo"l uzoq,
Sizga faqat yolg"iz oy hamroh, Bobur.
Nonko"r beklar, beoqibat mirzolar,
Kimlar Sizga qazmadilar choh, Bobur! [5]*

Şair bu şeirlərində Baburu özbək xalqının tarixində ən böyük simalardan biri, mərd, qorxmaz, bacarıqlı bir sərkərdə, eyni zamanda şair, ədib, tarixçi və müəllim kimi qələmə verir. Bu şeirlərdə şair Babur ömrünü Vətən ömrü ilə birləşdirir, yanaşı tutur.

Siracəddin Səid "Əbədi adlar" şeirində Buxara şəhərinin obrazını yaradır. Tarixi hadisələr ünvanı olan bu şəhərin keçmişini və bugününü təsvir edir. Buxaranın yer üzündə daim qalacağını və yaşayacağını ifadə edir

*Əbədi əsəcək Termiz yelləri,
Ta ki nur saçırılar Termiziləri.
Öpür bu torpağı nə qədər can var,*

*Həzrət Yəsəvi var - Türkiistan var.
Amudəryaları əbədi, əzim,
Mənquverdiləri mənqu Xarəzm.
Ulu Teymurxanın şövkəti, şanı,
Şəhrisəbz, Səmərqənd - cahən eyvanı.
Dünyanın şanına bir şən qoşublar,
Keçdilər Baburlar, bir də Məşrəblər.
Gərçi fələklərə fəğan etdilər,
Onlar Vətən adın asiman etdilər [5].*

Siracəddin Səyyidin yaradıcılığında lirik, fəlsəfi motivlər də əsas yer tutur. "Dəvə qəbirləri", "Mən doğulanda", "Ələmli dünya", "Pəhləvan Mahmud", "Qardaşım" və s. onlarla şeirləri çağdaş özbək poeziyasının ən yaxşı nümunələridir. Bu şeirlərdə şairin yaratdığı poetik obrazlar öz orijinallığı ilə seçilir. Bu obrazlar haqqında Azad Şərafəddinov yazır: "Onun şeirlərini poetik obrazsız təsvür etmək mümkün deyil. Poetik obrazlar poetik ifadə vasitəsilə fikrin deyimini daha görümlü edir. Siracəddinin şeirləri orijinal poetik düşüncə üzərində qurulmuşdur". Bu cəhətdən "Mən doğulanda" şeirinə nəzər salaq. Şeir sərbəst vəznə yazılıb. Şair özünün doğulması ilə indiki həyatı arasında müəyyən müqayisələr apararaq poetik qənaətlərə gəlir:

*Mən doğulanda
mənim anam-bahar çoxdan var idi.
Dünyada artıq var idi ildırımlar.
Mənim qardaşlarım olan onlar
tonqallar yandıraraq
dağları dolanırdılar.
O gün nə qədər daş dil açdı
ola bilər yalnız mənə tanış olan bir dildə
üzü qırıqlı qayalar göz yaşı axıtdı.
Hansı hərfi ilk dəfə dediyim yadımda deyil.
(Nə vaxtsa bu barədə qardaşlarım danışarlar)
Mən doğulan gün — nə böyük xoşbəxtlik!
Ağaclardan cəsədlər deyil
süd cürdəkləri asılmışdı... [6]*

Siracəddin Səidin poetik yaradıcılığı həm də vəzn baxımından zəngin və çoxsəslidir. O, xalq şeiri üslubunda və sərbəstdə yazdığı kimi, klassik poetik formalarda da yazmış və qəzəl formasını inkişaf etdirmişdir. Həm də qəzəllərindəki dili və üslubu bizə daha yaxın və doğma görünür. Bu da ədəbiyyatımızın ortaq keçmişindən irəli gəlir. Bu cəhətdən şairin "Mən eşq əhlinin ahu fəğanıyla yandım" qəzəlini göstərmək olar:

*Mən eşq əhlinin ahu-fəğanıyla yandım,
Qəlb evinin atəşiyə ükdəsiylə yandım.*

*Hayatını sevgiyə keçirsə də aşıqlar,
Sevgim verdim, ama telafiyli yandım.*

*Zordu bu yol, sıklıntıyla izharına yetişdim,
Sizlər onun yolunda, mən isə yanında yandım.*

... Əzəl dünyada qəzəlin mətləsi budur,
Başladım hər işi, ama sonunda yandım [6].

Nəticə / Conclusion

Çağdaş özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Siracəddin Səyyidin yaradıcılığı milli poeziyanı mövzu, problematika və forma baxımından daha da zənginləşdirir.

Ədəbiyyat / References

1. Almaz Ülvi. Azərbaycan-özbək (çığatay) ədəbi əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər). Bakı, "Qartal", 2008.
2. Sirojiddin Sayyid. Soʻz yoʻli. 1-kitob. T., 2008.
3. Sirojiddin Sayyid. Soʻz yoʻli. 2-kitob. T., 2008.
4. Sirojiddin Sayyid. Matonat manzumasi. Toshkent, Mashhur-press, 2018
5. http://www.avanqard.net/index.php?action=static_detail&static_id=55749&fb_comment_id=540566876039865_827540547342495
6. https://www.google.az/search?source=hp&ei=swdeXo2-O9NBmwX2_r-wAw&q=sirac%C9%99ddin

---

Поэтический мир Сираджаддина Сейида

Бадирхан Ахмадли

Доктор филологических наук, Институт литературы имени Низами Гянджеви. Азербайджан.
E-mail: bedirxan@mail.ru

Резюме. В статье изучается творчество Сираджаддина Сейида – одного из выдающихся представителей узбекской литературы. Показано, что поэзия С.Сейида развивала узбекскую литературу с точки зрения некоторых составляющих. В его поэзии отражена художественная карта истории, современное состояние и духовность узбекского народа. Это также прославленная любовь к родине, патриотизм, прошлое и сегодня нации. В своих стихах о Теймурленге, Бабуре, Навои он пытался оценить роль личности в истории. Творчество Сираджаддина Сейида богато и разнообразно по форме. Он использовал классическую форму (газель), стиль народной поэзии, а также свободное стихотворение.

Ключевые слова: Сираджаддин Саид, поэт, узбек, поэзия, поэтическое отображение, патриотизм